

تحلیل محتوای کتاب های درسی علوم تجربی دوره ابتدایی
از نظر میزان توجه به سواد تغذیه

نگارش:
مصطفی رفیعیان

استاد راهنما: آقای دکتر سید محمد رضا امام جمعه

استاد مشاور: آقای دکتر غلامعلی احمدی

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد
در رشته برنامه ریزی درسی

شهریور ۱۳۹۳

بسمه تعالی

دانشگاه تربیت مدرس شهید رجایی

تعهد نامه اصالت اثر

اینجانب **مصطفی رفیعیان** متعهد می شوم که مطالب مندرج در این پایان نامه حاصل کار پژوهشی اینجانب است و دستاوردهای پژوهشی دیگران که در این پژوهش از آنها استفاده شده است مطابق مقررات ارجاع و در فهرست منابع و مآخذ ذکر گردیده است. این پایان نامه قبلاً برای احضار هیچ مدرک هم سطح یا بالاتر ارائه نشده است و در صورت اثبات تخلف (در هر زمان) مدرک تحصیلی صادر شده توسط دانشگاه از اعتبار ساقط خواهد شد.

کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر متعلق به دانشگاه تربیت مدرس شهید رجایی است.

نام و نام خانوادگی دانشجو

امضاء

شماره : ۲۰۱۴۱۲
تاریخ : ۹۴/۱۱/۱۸
پیوست :

دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی

به نام خدا

صور تجلسه دفاع پایان نامه تحصیلی دوره کارشناسی ارشد

با تأییدات خداوند متعال و با استعانت از حضرت ولی عصر (عج) جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد آقای مصطفی رفیعیان به شماره دانشجویی ۹۱۱۱۱۱۲۷ دانشجوی رشته‌ی برنامه‌ریزی درسی تحت عنوان تحلیل محتوای کتاب‌های درسی علوم تجربی دروه ابتدایی از نظر میزان توجه به سواد تغذیه در تاریخ ۹۳/۷/۲۶ با حضور هیئت محترم داوران در دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی برگزار و نتیجه به شرح زیر اعلام گردید.

قبول (با درجه خوب نمره ۱۷,۷۵)

درجه	نمره
عالی	(۱۹-۲۰)
بسیار خوب	(۱۸-۱۸/۹۹)
خوب	(۱۶-۱۷/۹۹)
قابل قبول	(۱۴-۱۵/۹۹)

غیر قابل قبول (کمتر از ۱۴) دفاع مجدد مردود

امضاء	رتبه علمی	نام و نام خانوادگی	اعضاء
	استادیار	دکتر سید محمدرضا امام جمعه	استاد راهنما
	دانشیار	دکتر غلامعلی احمدی	استاد مشاور
	استادیار	دکتر علیرضا عصاره	استاد داور داخلی
	استاد	دکتر محمدرضا سرمدی	استاد داور خارجی
	استادیار	دکتر علیرضا عصاره	نماینده تحصیلات تکمیلی

دکتر غلامعلی احمدی
رئیس دانشکده علوم انسانی

تهران، لویزان، کد پستی: ۱۶۷۸۸-۱۵۸۱۱
صندوق پستی: ۱۶۷۸۵-۱۶۳
تلفن: ۹-۰۶۰-۲۲۹۷۰۰۳۳ فکس: ۲۲۹۷۰۰۳۳
Email: sru@sru.ac.ir
www.srttu.edu

تقدیم به پدر و مادر دلسوز و مهربانم که زحماتشان باینچ واژه ای قابل قدر دانی نیست

و

تقدیم به همسر عزیزم که سایه مهربانی اش سایه سار زندگی ام می باشد.

تقدیر و تشکر

از زحمات استاد فرزانه ام جناب آقای دکتر امام جمعه که با راهنمایی ها و نظرات علمی و ارزشمندشان در تمامی مراحل این تحقیق بنده را راهنمایی نمودند صمیمانه تشکر و قدردانی می نمایم و از استاد ارجمند جناب آقای دکتر احمدی به عنوان استاد مشاور، به پاس کجک های ارزنده و راهنمایی هایشان تشکر و قدردانی می نمایم. همچنین از اساتید گرانقدر جناب آقای دکتر عصاره و جناب آقای دکتر سرمدی که زحمات مطالعه و داوری این تحقیق را بر عهده گرفتند بی نهایت تشکر و قدردانی می نمایم.

چکیده

پژوهش حاضر با هدف تحلیل محتوای کتاب های درسی علوم تجربی دوره ابتدایی از نظر میزان توجه به سواد تغذیه انجام شده است. روش تحقیق در این پژوهش توصیفی و از نوع تحلیل محتوا می باشد. جامعه آماری مشتمل بر کلیه کتاب های درسی علوم تجربی دوره ابتدایی (۶ جلد) در سال تحصیلی ۹۳-۱۳۹۲ بوده است. با توجه به ماهیت موضوع پژوهش و به دلیل محدود بودن جامعه آماری از نمونه گیری صرف نظر شده و کل جامعه آماری به عنوان نمونه در نظر گرفته شد. در این تحقیق از روش تحلیل محتوای آنالیز شانون استفاده شده و واحد تحلیل متن، تصویر، پرسش و فعالیت بوده است. روایی پژوهش صوری و محتوایی و بر اساس نظرات متخصصان تغذیه و معلمان مجرب پایه ابتدایی بوده است و پایایی ابزار بر اساس روش هولستی برابر با ضریب پایایی ۰/۸۷ محاسبه شده است. عمده ترین یافته های پژوهش بیانگر آن است که از مجموع ۴۷۱ واحد ضبط برای مولفه گروه های غذایی، بیشترین واحد یعنی ۱۱۶ واحد به شاخص نان و غلات و آب آشامیدنی اختصاص یافته و کمترین واحد ضبط برای شاخص شیر و لبنیات با ۳۲ واحد است و بیشترین ضریب اهمیت در دروس علوم تجربی دوره ابتدایی در مولفه گروه های غذایی مربوط به شاخص میوه ها (۰/۱۹) و کمترین ضریب اهمیت مربوط به شاخص شیر و لبنیات (۰/۱۵) بوده است.

واژگان کلیدی: تحلیل محتوا، کتاب های درسی، دوره ابتدایی، سواد تغذیه

فهرست مطالب

۱	فصل اول: کلیات تحقیق.....
۱	۱-۱) مقدمه.....
۲	۲-۱) عنوان تحقیق.....
۳	۳-۱) بیان مساله.....
۶	۴-۱) اهمیت و ضرورت تحقیق.....
۸	۵-۱) اهداف تحقیق.....
۸	۱-۵-۱) هدف کلی تحقیق.....
۸	۲-۵-۱) اهداف جزئی تحقیق.....
۸	۶-۱) قلمرو تحقیق.....
۸	۱-۶-۱) قلمرو موضوعی تحقیق.....
۸	۲-۶-۱) قلمرو مکانی تحقیق.....
۸	۳-۶-۱) قلمرو زمانی تحقیق.....
۹	۷-۱) سوال های تحقیق.....
۹	۱-۷-۱) سوال اصلی تحقیق.....
۹	۲-۷-۱) سوال های فرعی تحقیق.....
۹	۸-۱) تعریف واژه ها، مفاهیم و متغیرهای پژوهش.....
۹	۱-۸-۱) محتوا.....
۱۰	۲-۸-۱) تحلیل محتوا.....
۱۰	۳-۸-۱) کتاب درسی.....
۱۱	۴-۸-۱) سواد تغذیه.....
۱۲	فصل دوم: مروری بر ادبیات موضوع و پیشینه تحقیق.....
۱۳	۱-۲) مقدمه.....
۱۳	۲-۲) پیشینه علم تغذیه.....
۱۵	۳-۲) علم تغذیه.....
۱۵	۴-۲) سوء تغذیه.....
۱۶	۵-۲) غذا.....
۱۷	۶-۲) نقش سازمان های مختلف در خصوص بهبود سواد تغذیه.....
۱۷	۱-۶-۲) وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی.....
۱۷	۲-۶-۲) آموزش و پرورش.....

۱۸ ۳-۶-۲ سازمان صدا و سیما
۱۸ ۴-۶-۲ سازمان بهزیستی
۱۸ ۵-۶-۲ انستیتو تحقیقات تغذیه‌ای و صنایع غذایی کشور
۲۰ ۷-۲ محدودیت‌ها و تنگناها در خصوص برنامه ارتقاء فرهنگ و سواد تغذیه‌ای جامعه
۲۱ ۸-۲ اهداف برنامه ارتقاء فرهنگ و سواد تغذیه‌ای جامعه
۲۱ ۹-۲ سیاست‌های اجرایی برنامه ارتقاء فرهنگ و سواد تغذیه‌ای جامعه
۲۲ ۱۰-۲ اقدامات دستگاه‌های اجرایی در خصوص برنامه ارتقاء فرهنگ و سواد تغذیه‌ای جامعه
۲۲ ۱-۱۰-۲ وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی
۲۳ ۲-۱۰-۲ انستیتو تحقیقات تغذیه‌ای و صنایع غذایی کشور
۲۳ ۳-۱۰-۲ وزارت آموزش و پرورش
۲۴ ۴-۱۰-۲ نهضت سواد آموزی
۲۴ ۵-۱۰-۲ سازمان صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران
۲۴ ۶-۱۰-۲ همکاری چند وزارت/سازمان (چندبخشی)
۲۵ ۱۱-۲ مواد مغذی
۲۶ ۱۲-۲ نیازمندی‌های تغذیه‌ای
۲۶ ۱۳-۲ تغذیه سالم و انواع گروه‌های غذایی
۲۸ ۱۴-۲ تغذیه در دوران‌های مختلف زندگی
۲۸ ۱-۱۴-۲ گروه‌های آسیب‌پذیر
۲۹ ۲-۱۴-۲ تغذیه در مدارس
۳۱ ۱۵-۲ نیازهای تغذیه‌ای در سنین مدرسه
۳۱ ۱-۱۵-۲ انرژی
۳۲ ۲-۱۵-۲ پروتئین
۳۳ ۳-۱۵-۲ ویتامین D
۳۳ ۴-۱۵-۲ آهن
۳۴ ۵-۱۵-۲ کلسیم
۳۴ ۱۶-۲ تغذیه و یادگیری دانش آموزان
۳۵ ۱۷-۲ رفتارهای تغذیه‌ای نامطلوب در کودکان سنین مدرسه و توصیه‌های کاربردی برای اصلاح آن
۳۷ ۱۸-۲ اختلالات تغذیه
۳۸ ۱۹-۲ پیشینه پژوهشی
۳۸ ۱-۱۹-۲ پیشینه داخلی
۴۶ ۲-۱۹-۲ پیشینه خارجی
۴۸ ۲۰-۲ نتیجه‌گیری

فصل سوم: روش تحقیق..... ۴۹

۴۹ (۱-۳) مقدمه
۵۰ (۲-۳) روش تحقیق
۵۰ (۳-۳) فرایند انجام تحقیق
۵۱ (۴-۳) روش آنتروپی شانون
۵۳ (۵-۳) جامعه آماری و نمونه آماری
۵۳ (۶-۳) ابزار گردآوری داده ها
۵۵ (۷-۳) روایی و پایایی
۵۵ (۱-۷-۳) روایی
۵۶ (۲-۷-۳) پایایی
۵۶ (۸-۳) روش تجزیه و تحلیل داده ها

فصل چهارم: تجزیه و تحلیل داده ها ۵۷

۵۷ (۱-۴) مقدمه
۵۸ (۱-۴) سوال اصلی تحقیق
۶۰ (۳-۴) سوال اول فرعی
۶۳ (۴-۴) سوال دوم فرعی
۶۶ (۵-۴) سوال سوم فرعی
۶۹ (۶-۴) سوال چهارم فرعی
۷۲ (۷-۴) سوال پنجم فرعی
۷۴ (۸-۴) سوال ششم فرعی

فصل پنجم: بحث و نتیجه گیری و پیشنهادها..... ۷۸

۷۸ (۱-۵) مقدمه
۷۹ (۲-۵) تجزیه و تحلیل نتایج تحقیق
۷۹ (۱-۲-۵) سوال اصلی تحقیق
۸۰ (۲-۲-۵) سوال اول فرعی
۸۰ (۳-۲-۵) سوال دوم فرعی
۸۱ (۴-۲-۵) سوال سوم فرعی
۸۱ (۵-۲-۵) سوال چهارم فرعی
۸۲ (۶-۲-۵) سوال پنجم فرعی
۸۲ (۷-۲-۵) سوال ششم فرعی

۸۳	۳-۵	بحث و نتیجه گیری
۸۶	۴-۵	محدودیت های تحقیق
۸۶	۵-۵	پیشنهادهای تحقیق
۱۶	۱-۵-۵	پیشنهادهای کاربردی
۱۷	۲-۵-۵	پیشنهادهای پژوهشی
۸۸		پیوست
۸۸		نمونه ای از مراحل اجرای روش شانون
۹۰		ابزار گردآوری داده ها
۹۲		منابع
۹۲		منابع فارسی
۹۶		منابع لاتین

فهرست جدول ها

- جدول ۴-۱: توزیع فراوانی شاخص های مربوط به سواد تغذیه ای دروس علوم تجربی دوره ابتدایی.....۵۹
- جدول ۴-۲: داده های بهنجار شده شاخص های مربوط به سواد تغذیه ای دروس علوم تجربی دوره ابتدایی.....۵۹
- جدول ۴-۳: بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت شاخص های مربوط به سواد تغذیه ای دروس علوم تجربی دوره ابتدایی.....۶۰
- جدول ۴-۴: توزیع فراوانی شاخص های مربوط به سواد تغذیه ای دروس علوم تجربی پایه اول دوره ابتدایی.....۶۱
- جدول ۴-۵: داده های بهنجار شده شاخص های مربوط به سواد تغذیه ای دروس علوم تجربی پایه اول دوره ابتدایی.....۶۲
- جدول ۴-۶: بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت شاخص های مربوط به سواد تغذیه ای دروس علوم تجربی پایه اول دوره ابتدایی.....۶۲
- جدول ۴-۷: توزیع فراوانی شاخص های مربوط به سواد تغذیه ای دروس علوم تجربی پایه دوم دوره ابتدایی.....۶۴
- جدول ۴-۸: داده های بهنجار شده شاخص های مربوط به سواد تغذیه ای دروس علوم تجربی پایه دوم دوره ابتدایی.....۶۵
- جدول ۴-۹: بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت شاخص های مربوط به سواد تغذیه ای دروس علوم تجربی پایه دوم دوره ابتدایی.....۶۵
- جدول ۴-۱۰: توزیع فراوانی شاخص های مربوط به سواد تغذیه ای دروس علوم تجربی پایه سوم دوره ابتدایی.....۶۷
- جدول ۴-۱۱: داده های بهنجار شده شاخص های مربوط به سواد تغذیه ای دروس علوم تجربی پایه سوم دوره ابتدایی.....۶۸
- جدول ۴-۱۲: بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت شاخص های مربوط به سواد تغذیه ای دروس علوم تجربی پایه سوم دوره ابتدایی.....۶۸
- جدول ۴-۱۳: توزیع فراوانی شاخص های مربوط به سواد تغذیه ای دروس علوم تجربی پایه چهارم دوره ابتدایی.....۷۰
- جدول ۴-۱۴: داده های بهنجار شده شاخص های مربوط به سواد تغذیه ای دروس علوم تجربی پایه چهارم دوره ابتدایی.....۷۱
- جدول ۴-۱۵: بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت شاخص های مربوط به سواد تغذیه ای دروس علوم تجربی پایه چهارم دوره ابتدایی.....۷۱
- جدول ۴-۱۶: توزیع فراوانی شاخص های مربوط به سواد تغذیه ای دروس علوم تجربی پایه پنجم دوره ابتدایی.....۷۲
- جدول ۴-۱۷: داده های بهنجار شده شاخص های مربوط به سواد تغذیه ای دروس علوم تجربی پایه پنجم دوره ابتدایی.....۷۳
- جدول ۴-۱۸: بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت شاخص های مربوط به سواد تغذیه ای دروس علوم تجربی پایه پنجم دوره ابتدایی.....۷۳
- جدول ۴-۱۹: توزیع فراوانی شاخص های مربوط به سواد تغذیه ای دروس علوم تجربی پایه ششم دوره ابتدایی.....۷۵
- جدول ۴-۲۰: داده های بهنجار شده شاخص های مربوط به سواد تغذیه ای دروس علوم تجربی پایه ششم دوره ابتدایی.....۷۶
- جدول ۴-۲۱: بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت شاخص های مربوط به سواد تغذیه ای دروس علوم تجربی پایه ششم دوره ابتدایی.....۷۶

فصل اول: کلیات تحقیق

۱-۱) مقدمه

اگر توسعه را به مفهوم تأمین نیازهای اساسی مردم، برقراری عدالت اجتماعی، افزایش تولید و بهره‌وری، ارتقای سطح زندگی و خدمات بهداشتی - درمانی و بهبود وضعیت اقتصادی تعریف کنیم، نقش بهداشت در زندگی انسان ها و رابطه آن با توسعه آشکار می‌گردد. برخورداری از امکانات بهداشتی، حق مسلم هر انسانی است که در نیروی انسانی نقش مهمی دارد. اگرچه سلامت جامعه تابعی از میزان توسعه یافتگی آن است، اما نیروی انسانی سالم نیز از عوامل مؤثر در توسعه کشور محسوب شده و نیروی محرکه آن بشمار می‌آید (جهانگیری و رجبی، ۱۳۸۰). بدون تردید، هدف نهایی توسعه اقتصادی، توسعه انسانی است. بنابراین آگاهی از این مسأله که افراد تا چه اندازه توانایی انجام فعالیت های مختلف را دارند و تا چه میزان می‌توان در جهت گسترش استعدادها، توانایی ها و مهارت های آنها برنامه ریزی کرد، از مسائل مهمی است که باید بدان توجه ویژه ای داشت. یکی از این مسائل، شناخت این مقوله است که افراد تا چه اندازه در بهره گیری از منابع غذایی موجود توانایی داشته و عبارت دیگر سواد تغذیه ای این افراد به چه میزان می باشد و چگونه می‌توان این توانایی و سواد تغذیه را افزایش داد. یعنی چطور می‌توان با افزایش آگاهی افراد، آنها را قادر ساخت تا بین قیمت مواد غذایی موجود در بازار و بودجه ای که خانوار می‌تواند به تهیه مواد غذایی اختصاص دهد، تعادل به وجود آورند و این کار را به نحوی انجام دهند که نیازهای تغذیه‌ای افراد تأمین گردد و البته سلامت تغذیه ای نیز مد نظر قرار گیرد. با توجه به این شرایط کتاب های درسی یکی از منابع مهم در زمینه اطلاع رسانی در زمینه سواد تغذیه ای محسوب می شود و توجه به مسائل مرتبط با سواد تغذیه ای در کتاب های درسی حایز اهمیت است.

۱-۲) عنوان تحقیق

تحلیل محتوای کتاب های درسی علوم تجربی دوره ابتدایی از نظر میزان توجه به سواد تغذیه

۱-۳) بیان مساله

از آنجا که پیروی از الگوی غذایی صحیح در دوران کودکی عامل پیشگیری از بروز بسیاری از بیماری های خطرناک و غیرقابل درمان در آینده خواهد بود، تعیین و اصلاح الگوی تغذیه ای کودکان در بسیاری از کشورها در صدر اولویت بهداشت و سلامت قرار می گیرد. (امینی و دادخواه، ۱۳۸۳) پس از تعیین اولویت های مربوط به سلامت می باید آن ها را در دروس مختلف مورد توجه قرار داد. یکی از اجزای برنامه های بهداشت مدارس، لحاظ آن در کل برنامه درسی است. (مهرمحمدی، ۱۳۸۳) همچنین نتایج پژوهش ها در ایران حکایت از کافی نبودن رژیم غذایی دریافتی از نظر انرژی و مواد مغذی، عادات غذایی و الگوی مصرف نادرست در دوره های مختلف تحصیلی دارد. (مقدم بنائم، ۱۳۷۷) مشکلات تغذیه ای با پیامدهای نامطلوب اجتماعی، اقتصادی و بهداشتی شامل افزایش مرگ و میر و ابتلا به بیماری ها، افزایش هزینه های درمان، کاهش ضریب هوشی و قدرت یادگیری، کاهش توان کار و به طور کلی توانمندی های ذهنی و جسمی، روند توسعه کشور را به مخاطره می اندازد (بایگی و همکاران، ۱۳۸۶). بررسی عادات غذایی خانوارها نشان می دهد که وجود عادات غلط غذایی با عدم آگاهی آنان ارتباط دارد و عدم آگاهی یکی از علل اصلی مؤثر عملکرد خانوارها از نظر الگوی مصرف غذایی است (شفقی و دلشاد، ۱۳۸۵). بنابراین آموزش تغذیه به خصوص در محیط مدرسه می تواند نقش بسیار عمده ای در افزایش آگاهی و عملکرد دانش آموزان ایفا نماید (زرانی و همکاران، ۱۳۸۵). امروزه به خوبی می دانیم کودکانی که سوء تغذیه دارند، پاسخدهی و رفتارهای اجتماعی کمتری نسبت به بقیه خواهند داشت. کمبودهای تغذیه ای باعث کاهش توانایی، تمرکز و مهارت های مقابله با مشکلات می شود. یافته ها نشان می دهد که عملکرد مغز نسبت به تغییرات کوتاه مدت ممکن است باعث ایجاد استرس در بچه های کوچک گردد (ماهان و همکاران، ۱۳۸۴) همچنین دانشمندان در تحقیقات خود پی به عوامل تغذیه ای برده اند که بدون مقادیر کافی آن ها فعالیت مغز و قدرت حافظه کاهش می یابد (کلیشادی، ۱۳۸۳). در حال حاضر در کشور ما روند بیماری های مزمن هشدار

دهنده است. چاقی و اضافه وزن در درصد بالایی از جمعیت کشور وجود دارد که خود زمینه ساز بیماری های قلبی و عروقی، دیابت و انواع سرطان هاست و از دلایل عمده آن تغییر الگوی مصرف و رفتارهای نامطلوب غذایی است. از سوی دیگر در زمینه بروز سوء تغذیه در کودکان در گروه های مختلف جامعه، باورها و رفتارهای غذایی مردم و ناآگاهی های تغذیه ای جامعه یکی از عوامل اساسی است. متأسفانه خانوارها از مواد غذایی و مغذی محدود موجود در خانواده نیز استفاده بهینه نمی کنند. بنابراین می توانیم دریابیم که تنها دسترسی اقتصادی به منابع غذایی، لزوماً استفاده مناسب و بهینه از منابع موجود در خانوار را تأمین نمی کند، بلکه نکته اصلی، سازگار نمودن شیوه و فرهنگ غذا خوردن با سلامتی است و قطعاً مراقبت و تأمین سلامت کودکان و نوجوانان که افراد در معرض خطر هستند از اولویت به سزایی برخوردار می باشد. غذای مصرف شده توسط هر فرد، مواد لازم را برای تولید انرژی و همچنین رشد و نمو بافت ها به بدن او می رساند که به آن، مواد مغذی گفته می شود. مواد مغذی شش دسته اند که عبارتند از: ۱. کربوهیدرات ها ۲. چربی ها ۳. پروتئین ها ۴. آب ۵. ویتامین ها ۶. مواد معدنی. باید اذعان داشت که کلیه مواد مغذی در بدن نقش حیاتی داشته و عدم کفایت یا مصرف بیش از نیاز آن ها منجر به عوارض و بیماری هایی خاص می گردد. مواد غذایی به شش گروه اصلی تقسیم می شوند که عبارتند از: ۱. نان و غلات ۲. سبزی ها ۳. میوه ها ۴. گوشت و جایگزین های آن ۵. گروه شیر و فراورده های آن ۶. سایر مواد غذایی. در ضمن برای تأمین نیازهای تغذیه ای کودکان دبستانی، راهنمای تغذیه روزانه مناسبی طراحی شده است که به اندازه و تعداد واحد مورد نیاز آن ها در گروه های غذایی اشاره دارد (میرمیران، ۱۳۸۲). ضرورت توجه به رشد شخصیت آدمی و اهمیت پرورش جسمی و سلامت تن و پرورش قوای ذهنی و ... دانش آموزان موجب شده است که این امر مهم به عنوان یکی از کارکردهای اساسی نظام آموزش و پرورش به حساب آید (صافی، ۱۳۸۶) و آموزش و پرورش از طریق محتوای کتاب های درسی که مهمترین مسیر برای انتقال دانش است می باید انتظارات را برآورده سازد. با توجه به بعضی از تحقیقات داخلی که در زمینه

سلامت و تغذیه انجام شده است نتایج آنها حاکی از آن است که در دوره ابتدایی دانش آموزان و کتاب های این دوره توجه قابل قبولی در زمینه سواد تغذیه نشده است و به طور مؤثر و کافی به این موضوع پرداخته نشده است (کاظمی، ۱۳۸۹) دال^۱ نیز در این ارتباط معتقد است که کتاب درسی، به ویژه در نظام آموزشی متمرکز، که محور مکتوب و مدون تعلیم و تربیت است و فعالیت ها و تجربه های تربیتی دانش آموزان حول محور آن سازماندهی می شود به تحلیل و بررسی علمی نیاز دارد (دال، ۱۹۹۲). همچنین با توجه به اینکه یکی از مهم ترین کانال ها در برخورداری دانش آموزان از سواد تغذیه، استفاده از محتوای آموزشی مناسب است، می توان با تدوین محتوایی مناسب جهت آموزش و معرفی مواد مغذی موجود در ساختمان مواد غذایی، گروه های غذایی اصلی در هرم راهنمای غذایی و نیز راهنمای تغذیه روزانه و دیگر موارد مرتبط با سواد تغذیه به فراگیران کمک کرد. لذا از آنجا که این سواد جزء ضروریات زندگی به شمار می رود و فرد باسواد به کسی که خواندن و نوشتن را فراگرفته اطلاق نمی شود و با توجه به اینکه در کتاب های دوره ابتدایی در درس علوم تجربی بیشتر به مسائل زیستی انسان پرداخته می شود، محقق را برآن می دارد تا به بررسی این سؤال بپردازد که تا چه اندازه محتوای کتاب های علوم تجربی دوره ی ابتدایی به سواد تغذیه اهمیت داده شده است؟ با توجه به آنچه بیان شد پرسش اصلی در انجام پژوهش آن است که تا چه اندازه محتوای فعلی مندرج در کتاب های علوم تجربی دوره ابتدایی پاسخگوی نیازهای برخورداری از سواد تغذیه می باشد؟

^۱ Doll

۱-۴) اهمیت و ضرورت تحقیق

در گذشته ای نه چندان دور، نگاه به علم تغذیه نگاهی حاشیه ای بود، اما امروز به خوبی می دانیم که برای حفظ و ارتقای سلامت بدن، پیشگیری از بیماری ها و موفقیت در درمان و بازتوانی آنها، به شدت به این علم محتاجیم. بی توجهی به تغذیه می تواند پیامدهای جبران ناپذیری برای جامعه به بار آورد و ارتقای سطح سواد تغذیه ای جامعه، امروزه به عنوان یکی از محوری ترین برنامه های سلامت مورد توجه همگان است. در سطح کشور سازمان های مختلفی در امر فرهنگ و سواد تغذیه ای جامعه نقش آفرین هستند که در میان آنها سازمان آموزش و پرورش به عنوان یکی از مهمترین عوامل مؤثر در توسعه کشورها شناخته می شود. از آنجایی که دانش آموزان و اولیای آنها و کارکنان مدارس، بخش قابل توجهی از جمعیت کشور را در برمی گیرند، از این رو آموزش اطلاعات صحیح غذا و تغذیه ای به چندین میلیون دانش آموز و معلم، تأثیر چشمگیری بر سلامت جامعه خواهد داشت. باید در نظر داشت که کتاب درسی به عنوان یک وسیله آموزشی، نقش مهمی در تأمین اهداف آموزشی ایفا نموده و یکی از عوامل اساسی رشد و توسعه یادگیری شناختی کودکان در جهان امروز است؛ همچنین منبع تدریس ارزش های اجتماعی مطلوب بوده و نقش آن در فرایند تعلیم و تربیت، فراهم کردن امکانات و شرایط مناسب برای ایجاد تغییرات مطلوب در فراگیران، از طریق آموزش است. در این راستا سنین ابتدایی از بهترین سنین برای آموزش و اصلاح عادات غذایی می باشد چرا که هنوز الگوهای غذایی کودکان در این سنین قابل تغییرند و امکان ارائه برنامه های آموزشی اصلاح شده وجود دارد (یارپرور و همکاران، ۱۳۸۶). در این دوره می توان با پیام های مناسب و اثرگذار تا حدود زیادی بر فرهنگ تغذیه ای کودکان دبستانی و نسل آینده اثر گذاشت و با ایجاد عادات خوب غذایی، احتمال رفتارهای غذایی نامناسب را در سال های بعد کاهش داد. آموزش در سنین مدرسه، از آنجایی که به تعداد زیادی دانش آموز در سنین یادگیری دسترسی دارد، از نظر اقتصادی مقرون به صرفه بوده و تأثیر یادگیری آن بادوام تر و گاهی اوقات تا پایان عمر است (استبصاری و همکاران، ۱۳۸۷). از سوی

دیگر توجه به سلامت جامعه به عنوان محور و زیربنای جامعه مورد تأکید قرار گرفته و تغذیه صحیح و متعادل، اساس دستیابی به آن تلقی می شود. «آگاهی و دانش تغذیه ای» یکی از راه های رسیدن به تغذیه صحیح و متعادل است، به طوری که هر فرد، در هر زمان بتواند با استفاده از علم و دانش کسب شده، در انتخاب غذا و تأمین نیازهای تغذیه ای خود با شیوه صحیح اقدام نماید (ساویچ کینگ و بورگس، ۱۳۸۳). الگوی تغذیه کودکان تأثیر بسزایی بر رشد، سلامت جسمی و مغزی آن ها دارد و انتخاب غذا به عنوان یک رفتار، شکل دهنده عادات غذایی و ضامن سلامتی آنان بوده و متأثر از آگاهی و نگرش کودکان می باشد (امیدوار، ۱۳۸۶). از آنجا که کودکان آینده سازان و کلید پیشرفت کشور می باشند، برای پی ریزی جامعه ای سالم، فعال و پویا لازم است که بدانند «تغذیه سالم و کافی شرط لازم و اساسی برای سالم زیستن است». به طور کلی اهمیت و ضرورت پژوهش حاضر را می توان در موارد زیر بیان نمود:

- ✓ برنامه ریزان، دست اندرکاران و سیاست گذاران برنامه های درسی، مؤلفان، معلمان و مدیران می توانند از این یافته ها استفاده نمایند.
- ✓ نتایج و یافته های این تحقیق می تواند بازخورد مناسبی برای مؤلفان کتاب های درسی در جهت تولید محتوایی مطابق با سواد تغذیه ای باشد.
- ✓ الگویی برای تحلیل محتوای کتاب های درسی در زمینه سواد تغذیه ایجاد می گردد که می تواند در پژوهش های بعدی مورد استفاده قرار گیرد.

۱-۵) اهداف تحقیق

۱-۵-۱) هدف کلی تحقیق

۱. تحلیل محتوای کتاب های علوم تجربی دوره ابتدایی از نظر میزان توجه به سواد تغذیه

۱-۵-۲) اهداف جزئی تحقیق

۱. شناسایی میزان توجه به سواد تغذیه در کتاب علوم تجربی کلاس اول ابتدایی
۲. شناسایی میزان توجه به سواد تغذیه در کتاب علوم تجربی کلاس دوم ابتدایی
۳. شناسایی میزان توجه به سواد تغذیه در کتاب علوم تجربی کلاس سوم ابتدایی
۴. شناسایی میزان توجه به سواد تغذیه در کتاب علوم تجربی کلاس چهارم ابتدایی
۵. شناسایی میزان توجه به سواد تغذیه در کتاب علوم تجربی کلاس پنجم ابتدایی
۶. شناسایی میزان توجه به سواد تغذیه در کتاب علوم تجربی کلاس ششم ابتدایی

۱-۶) قلمرو تحقیق

۱-۶-۱) قلمرو موضوعی تحقیق

قلمرو موضوعی تحقیق حاضر در حوزه برنامه ریزی درسی آموزش و پرورش است و به تحلیل محتوای کتاب های درسی علوم تجربی دوره ابتدایی از نظر میزان توجه به سواد تغذیه می پردازد.

۱-۶-۲) قلمرو مکانی تحقیق

قلمرو مکانی پژوهش حاضر شامل کتاب های علوم تجربی دوره ابتدایی است.

۱-۶-۳) قلمرو زمانی تحقیق

شروع و خاتمه پژوهش حاضر در قلمرو زمانی سال تحصیلی ۹۳-۱۳۹۲ بوده است.